असहायाः न पीडनीयाः

● (सं) रागी वेङ्कटसुब्रह्मण्यः

कुमारपालः गुर्जरदेशस्य राजा । सः रात्रौ वेषान्तरं धृत्वा सञ्चरन् श्मशानभूमिसमीपे कस्याश्चित् रोदनं श्रुतवान् । 'का एषा ? किमर्थं रोदनं क्रियते अनया ?' इति चिन्तयन् राजा श्मशानदिशि अगच्छत् । तत्र रोदनं कुर्वती काचित् तेन दृष्टा । तस्याः पार्श्वे उपविश्य अन्या काचित् सान्त्वयन्ती आसीत् । राजा तां रोदनकारणम् अपृच्छत् ।

तदा सा अवदत् - ''अपुत्रायाः एतस्याः पतिः वाणिज्यार्थं देशान्तरं गतः आसीत् । तत्रैव सः मृतः इति वार्ता अद्य आगता । तां श्रुत्वा विलपति एषा'' इति ।

''अत्र आगत्य किमर्थं रोदनं क्रियते ?'' - राजा अपृच्छत् ।

''यदि नगरे एषा रोदनं कुर्यात् तर्हि सर्वे एतस्याः पत्युः मरणस्य वार्तां जानीयुः । ततः राजपुरुषाः अपि ज्ञास्यन्ति । ते आगत्य एतस्याः समग्रां सम्पत्तिं स्वायत्तीकरिष्यन्ति । 'रुदतीवित्त'नाम्ना निर्दिश्यमाना अपुत्रायाः सम्पत्तिः राजाधीना भवेत् इति खलु नियमः ? यदि सम्पत्तिः समग्रा राजपुरुषैः वशीक्रियेत तर्हि एतस्याः जीवनं कथं प्रचलेत् ? एतया निर्गतिकता प्राप्तव्या भवेत्'' इति अवदत् सा महिला ।

एतत् श्रुत्वा राजा अचिन्तयत् - 'रुदतीवित्तनाम्ना अपुत्रायाः एतस्याः सम्पत्तिः यदि वशीक्रियेत तर्हि एतस्याः जीवनं कथं प्रचलेत् ? यस्य कारणतः असहाया महिला मुक्तकण्ठं रोदनात् अपि बिभेति सः नियमः अवश्यं परिवर्तनीयः । असहायानां दुःखस्य कारणीभूतं वित्तं राज्यस्य श्रेयसे न भवेत्' इति ।

अतः सः रुदतीं तां स्त्रियम् उद्दिश्य अवदत् - ''आर्ये, यस्य भयात् भवती रुदती स्यात् सः राजा अस्मि अहमेव । किन्तु भवत्या भेतव्यं नास्ति । रुदतीवित्तवशीकरणनियमः मया निषेधयिष्यते । अतः भवत्याः सम्पत्तिं न कोऽपि वशीकरिष्यति । निश्चिन्ततया भवती गृहं गन्तुम् अर्हति'' इति ।

अनन्तरदिने एव राजा घोषणं कारितवान् यत् इतःपरं रुदतीवित्तनाम्ना अपुत्रायाः विधवायाः सम्पत्तिः न वशीकरिष्यते इति ।

एतस्य श्रवणात् जनाः सर्वे सन्तुष्टाः अभवन् । किन्तु अधिकारिणः मन्त्रिणः च सातङ्कम् अवदन् - ''एतस्मात् नियमनिषेधात् कोटिशः मुद्राणाम् आयः स्थगितः भविष्यति'' इति ।

तथापि राजा दृढतया अवदत् - ''धनाशया अनुचिताः नियमाः न पालनीयाः । असहायानां दुःखस्य कारणीभूतं वित्तम् अहं सर्वथा न इच्छामि । समर्थाः यं करं दद्युः तेनैव अलम् । असहायानां पीडाकरः नियमः अवश्यं परिवर्तनीयः'' इति ।